

Дягілева Ж. А.,
Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ

КОНОТАЦІЯ В СЕМАНТИЧНІЙ СТРУКТУРІ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ З КОМПОНЕНТОМ *FREUND* У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Стаття присвячена конотативній семантиці фразеологічних одиниць з компонентом Freund у німецькій мові. Обґрунтовано актуальність конотації для усвідомлення національного світобачення і його позначення у фразеології, описано семантику фразеологізмів з урахуванням культурного компонента німецької мовної картини світу. Визначено групи фразеологізмів з позитивною і негативною оцінною конотацією.

Ключові слова: семантика, конотація, позитивна оцінка, негативна оцінка.

Статья посвящена коннотативной семантике фразеологических единиц с компонентом Freund в немецком языке. Обоснована актуальность коннотации для осознания национального мировоззрения и его обозначения во фразеологии, описана семантика фразеологизмов с учетом культурного компонента немецкой языковой картины мира. Определены группы фразеологизмов с положительной и отрицательной оценочной коннотацией.

Ключевые слова: семантика, коннотация, позитивная оценка, негативная оценка.

The article deals with the description of the connotative meaning of the phraseological units with component Freund in the German language. The urgency of the connotation for comprehension of the national outlook and its designation in the phraseology has been proved, semantics of phraseological units in the view of a cultural component of the German linguistic world-image has been described. The groups of phraseological units with positive and negative evaluation-type connotation have been indicated.

Key words: semantics, connotation, positive evaluation, negative evaluation.

Існують різноманітні наукові підходи до трактування семантичної структури фразеологічних одиниць. Визначення семантичної структури у цілому ґрунтується на розумінні її як багатокомпонентного утворення. Такий погляд представлений в дослідженнях з лексикографії (Ш. Баллі, В. В. Виноградов), з лексичної семантики (Л. Сльмслев, С. Ульман, Ю. Д. Апресян). Уявлення про ієрархічну організацію значення було зафіксовано у таких поняттях як ядро і периферія, семантичні компоненти, а також асоціативні і потенційні ознаки. Така система розглядається не як абстрактно-лінгвістичне поняття, а в динаміці функціонування, з урахуванням лінгвістичної, психологічної і соціальної зумовленості вживання мовних одиниць [4, с. 7]. Значення існує не тільки у формі словесного поняття, а й включає концептуальний, чуттєвий та експресивний компоненти.

З кінця XIX століття в лінгвістиці терміном “конотація” позначають усі емотивно марковані елементи значення мовних одиниць. Незаперечним є факт, що конотація існує як додаткове значення, що виникає при вживанні слова або словосполучення у певному контексті і сприяє їхній інтерпретації [2, с. 77]. Визначення основних функцій конотації – пізнавальної, оцінної та емотивної – відправляє до поняття додаткових компонентів значення – модального, оцінного й емоційно-експресивного, які викликають у свідомості людини асоціації різного характеру, як емоційно позитивні, так і негативні [3, с. 21]. Існують різні погляди на місце конотації в структурі значення і, на думку Ю. Д. Апресяна, емотивні компоненти не входять безпосередньо в семантичну структуру слова, оскільки вони є несуттєвими, але стійкими ознаками поняття, яке виражає лексема. Актуальним видається визначення конотації як семантичної сутності, що ситуативно входить у семантику мовних одиниць і виражає емоційно-оцінне і стилістично марковане відношення суб’єкта до дійсності в процесі її позначення у висловлюванні, яке отримує експресивний ефект. Отже, конотацію можна вважати особливим значеннєвим макрокомпонентом, який бере свій початок з емпіричного, культурного, історичного і власне мовного досвіду, пов’язаного з реалією, позначеною словом, або з мовною практикою, з усвідомленням “духу мови” [6, с. 109].

Конотація як компонент фразеологічного значення розроблена значно менше, ніж конотація лексичних одиниць. Метою даної статті є визначення оцінної конотації у фразеологічних одиницях з компонентом *Freund* для визначення прихованої інформації, яка не виражається експліцитно і доповнює денотативне значення.

У якості пріоритетних мовних функцій фразеологічних одиниць розглядається емоційно-оцінна, експресивна й стилістична. Тому цілком природно, що нині виникла необхідність у розробці напрямів, здатних експлікувати не тільки способи об’єктивної вказівки фразеологізму на світ, але й оцінне та емотивне відношення до позначуваного, яке співвідноситься з фактором суб’єкта, а також культурно-національним сприйняттям фразеологізмів.

Для фразеології найважливішим є розуміння того, що образно-асоціативний комплекс, який входить до складу фразеологічного значення, має конотаційні зв’язки з системою еталонів, стереотипів, символів, напружених народним світобаченням. Предмети і явища зовнішнього й ментального світу, що одержали найбільш позитивну оцінку, характеризуються як цінності й надалі виступають як орієнтири ціннісно-оцінної діяльності [1, с. 19]. На основі поданих оцінок формується норма – положення, що співвідноситься із позитивною оцінкою соціуму. У результаті багаторазового повторення формується оцінний стереотип – певна стійка реакція (схвалення, осуд або байдужність) на такі ж або подібні ситуації [1, с. 20].

Таким чином за допомогою конотації виникає зв’язок між фразеологічними знаками мови і духовною культурою народу. Залучення таких понять, як конотація, асоціативно-фонове сприйняття, картина світу, стало необхідним для усвідомлення особливостей національного світобачення і його позначення у фразеології.

Фразеологізми повною мірою дають можливість людині висловити своє відношення до того, що відбувається у світі. У якості творця оцінки, виразника емоцій, мовець або слухач розкриває свою культурну позицію – чи відповідає нормі те, що відбувається у суспільстві. У результаті культурної інтерпретації фразеологізму в процесі його вживання формується найважливіший компонент культурно-мовного значення фразеологізму, змістом якого є ціннісно-емоційне ставлення до подій навколо [3, с. 23].

До фразеологізмів з позитивним оцінним компонентом відносяться одиниці, у фразеологічному значенні яких закріплене схвалення як констатація соціально встановленої оцінки певного явища або предмета. Природно, що відхилення від норми у позитивну сторону не викликає настільки гострої реакції, як відхилення у бік небажаного, небезпечного для суспільства, і не провокує появу настільки значної кількості вторинної номінації.

У більшості фразеологізмів у вигляді словосполучення з компонентом *Freund* простежується позитивна оцінна конотація завдяки епітетам *gute, dicke*, напр.: *gute Kameradschaft halten* (бути хорошими друзями, дружити), *gut Freund mit jemandem sein* (приятелювати з кимось) досл.: бути добрим другом комусь; *sich überall gute Freunde machen* (знаходити усюди друзів); *dicke Freundschaft* (близька дружба), *dicke Freunde* (нерозлучні щирі друзі). У контексті дружніх стосунків епітет *alte* набуває виключно позитивного оцінного забарвлення, підкреслюючи не тільки тривалість стосунків, а і їхню надійність, ідеальність, напр.: *alter Freund* (старий друг), *eine alte Freundschaft nicht einschlafen lassen* (підтримувати стару дружбу, досл.: не дати вмерти дружбі). Імплицитно позитивна оцінка дружби закладена в її зв'язку з тривалістю життя людини, напр.: *Freund auf Leben und Tod* (справжній друг, досл.: друг до смерті); *jemanden durchs Leben geleiten* (бути вірним супутником життя), *jemandem die Hand fürs Leben (zum Bunde) reichen* (запропонувати комусь дружбу назавжди). Нейтралізація позитивної конотації ідеальних дружніх зв'язків до позначення приязних емоційно нейтральних взаємин спостерігається у фразеологізмах, напр.: *in Frieden und Freundschaft leben* (жити дружньо й мирно); *in aller Freundschaft* (відверто, по-дружньому); *Freund und Feind* (усі, друзі й вороги); *wer da? – gut Freund!* (хто там? – свої!)

Відомо, що ті явища культури, які входять у ціннісну систему, об'єктивно отримують на рівні мовних одиниць різні конотативні ознаки. Ці ознаки згодом можуть видозмінюватися, наприклад, позитивно забарвлені перетворюються в негативно марковані. Конотації – не завжди стабільні за своєю "знаковістю" у часі.

У фразеологічних одиницях із негативним оцінним компонентом у фразеологічному значенні присутнє яскраво виражене несхвалення або осуд. У народній культурі фальшиві дружні стосунки не набувають позитивної оцінки. Негативна конотація виражається через іронічне фамільярне ставлення до суб'єкта таких стосунків, напр.: *du bist mir ein schöner Freund!* (добрий же ти друг, що і казати!), *ein ganz spezieller Freund* (так би мовити "друг", досл.: особливий друг), *da sind wir Freunde gewesen / wir sind geschiedene Leute* (кінець нашої дружби).

Mein lieber Freund und Kupferstecher (добрий чоловіче!) – негативне й недовірливе звертання, етимологія якого сягає часів, коли гравери з появою паперових грошей діяли як фальшивомонетники. Практикувався також друк картин без зазначення автора оригіналу. У такий спосіб гравери приміряли чужу славу й з часом це почало викликати до них недовіру. Доказом цього може бути звернення поета Фрідріха Рукерта в листах до свого друга гравера, в яких автор двозначно іронічно звертається до нього [7, с. 911].

Національною маркованістю відзначаються також прислів'я, які у своїй семантиці позначають "фальшивого друга". Негативна конотація, що визначає експресивно-оцінний відтінок цих одиниць, виражається за допомогою іронії. Такі вислови є демонстрацією наявності національно-специфічного почуття гумору, напр.:

Fliegen und Freunde kommen im Sommer (мухи й друзі з'являються влітку). Несправжні друзі порівнюються з мухами й зображуються як надокучливі істоти, що з'являються на деякий час і паразитують на інших.

Freundes Hilfe und Trost reiten auf der Schneckenpost (допомогу й розраду від друга можна чекати довго). *Schneckenpost* називали поштову доставку, яка приходила із значним запізненням.

Ein Freund ist eher verloren als gefunden (друзів більше втрачають, ніж знаходять);

Keine Mühle ohne Mehl, kein Freund ohne Fehl (немає млина без борошна й друга без вади);

Altem Haus und neuem Freund ist nicht leicht zu trauen (старій хаті й новому другу нелегко довіряти);

Tee und gute Freunde muss man probieren (чай і добрих друзів треба –покоштувати, вибирай друзів обачно);

Allerwelts Freund, niemandes Freund; jedermanns Freund ist niemandes Freund (хто всім друг, той нікому не друг);

Es ist nicht jeder dein Freund, der dich anlacht (не всяк той друг, хто тобі всміхається);

Ein närrischer Freund macht mehr Verdruss als ein weiser Feind (дурний друг більше нашкодить, ніж розумний ворог);

Gott beschütze mich vor meinen Freunden, mit meinen Feinden will ich schon selber fertig werden (хай Бог вбереже мене від моїх друзів, а з ворогами я сам впораюся);

Man hat lieber mit Fremden zu tun als mit Freunden (краще мати справу з незнайомцями, ніж друзями) [5].

Лише на другому місці за кількістю (38 одиниць із 108) у німецькому фольклорі знаходяться прислів'я з позитивною оцінкою *дружби* як невід'ємної складової повноцінного людського існування, напр.:

Besser ohne Geld denn ohne Freunde; Besser in der Tasche kein Geld als ohne Freund in dieser Welt (краще без грошей, ніж без друга на цьому світі, вірний приятель – то найбільший скарб);

Ein Leben ohne Freund ist eine Welt ohne Sonne (життя без друга наче світ без сонця);

Wer ohne Freund ist, lebt nur halb (хто не має друга, той живе наполовину);

Freunde sind über Silber und Gold (друзі дорожчі за срібло й золото, не май сто кіп у полі, а май друзів доволі; грошей мало не біда, як є друзів череда);

Freundschaft ist das halbe Leben (des Lebens Salz) (дружба – це півжиття (сєнс життя), дружба та братство дорожче багатства; не так багатство як вірне братство);

Der ist reich, der Freunde hat (багатий той, хто має друга);

Dem es wohl geht, der hat viele Freunde (тому добре ведеться, хто друзів багато має);

Bei Gesellschaft kommt das Unglück leichter an (з друзями і горе – півгоря, а радість подвійна) [5].

У семантиці фразеологізмів з компонентом *Freund* справжня *дружба* отримує виключно позитивну оцінку як ідеал людських стосунків, до яких треба прагнути, виконуючи певні вимоги. Оцінка дружніх стосунків у прислів'ях пов'язана з двоїстістю світу й людської природи. У семантиці фразеологізмів з компонентом *Freund* переважає негативна конотація у зображенні фальшивих дружніх стосунків з причинно-наслідковими аспектами втрати такої *дружби*. Перспективним вважаємо подальше дослідження конотативної семантики фразеологічних одиниць з компонентом *Freund* у афоризмах для підтвердження існування *дружби* як ідеалу людських стосунків у німецькій мовній свідомості.

Література:

1. Бабаєва Е. В. Нормы и их отражение в языке // Языковая личность : проблемы коммуникативной деятельности. Сб. науч. тр. – Волгоград : Перемена, 2001. – С. 17-24.
2. Бендикс Э. Г. Эмпирическая база семантического описания / Э. Г. Бендикс // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. XIV. – М. : Прогресс, 1983. – С. 75-107.
3. Ковшова М. Л. Лингвокультурологический метод во фразеологии: Коды культуры / М. Л. Ковшова. – М. : Книжный дом “ЛИБРОКОМ”, 2012. – 456 с.
4. Леонтьев А. А. Формы существования значения / А. А. Леонтьев // Психолингвистические проблемы семантики / Под ред. А. А. Леонтьева, А. М. Шахнаровича. – М. : Наука, 1983. – С. 6-21.
5. Німецько-український фразеологічний словник / [укл. Гаврись В. І., Пророченко О. П.]. – в 2-х т. – К. : Радянська школа, 1981. – 416 с. + 382 с.
6. Телия В. Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц / В. Н. Телия. – М. : Наука, 1986. – 143 с.
7. Lutz R. Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten / Lutz Röhrich. – Freiburg-Basel-Wien : Herder, 1991. – S. 911.